

ZVOLIT SI EVROPU: KONSTANTIN SIGOV A LIDSKÁ DŮSTOJNOST¹

Marguerite Léna

„Když se v našem oku mísí jasné barvy, jako jsou modrá a žlutá,
něco z nich ulpí v našich myšlenkách.“

Virginia Woolf²

Od počátku „Revoluce důstojnosti“, jak Ukrajinci nazývají události na Majdanu v roce 2014, opakoval Konstantin Sigov, profesor filosofické antropologie na kyjevské Mohylově akademii: „Nehájíme jen naši zemi, ale Evropu.“ Toto přesvědčení Sigov rozvinul ve dvou knihách, které nedávno vydal ve francouzštině.³ Zrálo v průběhu let přemýšlení o historii a kultuře jeho národa; formovalo se v četných výměnách názorů, institucionálních i prostě přátelských, s řadou francouzských osobností. Získalo novou naléhavost vlivem války, která se nyní vede na ukrajinské půdě, tedy na našich hranicích. Na následujících stránkách vyjdeme z podtitulů obou nedávných knih Konstantina Sigova: „Zrození nové Evropy“ u knihy *Quand l'Ukraine se lève* („Ukrajina se probouzí“) a „Otázka pro Evropany“ u knihy *Le courage de l'Ukraine* („Odvaha Ukrajiny“). První podtitul chce být prorocký, ale druhý se ptá. Jakou otázku nám klade odvaha našich ukrajinských sousedů a jak na ni odpovíme? Pokud se na ni pokusíme odpovědět, nastíníme tak obrysy

¹ Přeloženo z francouzského originálu M. Léna, *Choisir l'Europe: Constantin Sigov et la dignité humaine*, in: *Esprit*, septembre 2023, str. 117–126.

² V. Woolfová, *Orlando*, kap. 5, čes. překl. K. Hilská, Praha 1994, str. 166 (s úpravou). – Pozn. překl.

³ C. Sigov – L. Mandeville, *Quand l'Ukraine se lève. La naissance d'une nouvelle Europe*, Paris 2022; C. Sigov, *Le courage de l'Ukraine. Une question pour les Européens*, avec la collaboration d'A.-M. Pelletier, Paris 2023. (Česky vyšla část těchto textů v překladu L. Karfíkové v knize K. Sigov, *Poselství z Kyjeva o Ukrajině a Evropě*, Praha 2023; viz také článek K. Sigov, *Dopis z Kyjeva: Ukrajinský filozof píše z bombardovaného Kyjeva do Francie a Evropy*, in: *Prokletí impéria a ruská lež. Rusko a Ukrajina v kontextu a Kontextech*, vyd. K. Hloušková – F. Mikš, Brno 2023, str. 53–69. – Pozn. překl.)

„nové Evropy“? A do jaké míry je vůbec tato Evropa, po které Konstantin Sigov volá, vlastně „nová“? Novost, která zasáhne nehlouběji, mají možná věci, které oživují zapomenutou intuici. Péguy napsal: „Když se jednoduchá myšlenka ztělesní, nastane revoluce.“⁴ Knihy Konstantina Sigova nově ztělesňují „jednoduchou myšlenku“ Evropy. Možná je tato myšlenka neoddělitelná od „zapomenutého pokladu resistance“, o němž po René Charovi mluvila Hannah Arendtová⁵ a na nějž ukrajinský odboj znovu vrhá plně světlo, bolestné a náročné.

Ukrajina jako otázka pro Evropu

Svou zeměpisnou polohou bez přirozených hranic a svými dějinami se Ukrajina obrací jak na Východ, tak i na Západ. Tvóří ji obyvatelé různého původu, z nichž někteří mluví rusky, jiní ukrajinsky a většina oběma jazyky. V průběhu svých dějin byla Ukrajina vystavena mnoha invazím a vlivům: mongolským, litevským, polským, tureckým, tatarským, ruským atd. Žijí zde spolu pravoslavní křesťané různých jurisdikcí, řeckokatolíci, římská katolická i protestanti, Židé i muslimové. Ve všech těchto ohledech má jednota a národní identita, za něž se dnes platí krví, rozhodující symbolickou hodnotu. Nezávislá Ukrajina se totiž zrodila z dramatické minulosti podobně jako poválečná Evropa: stalinský hladomor ve 30. letech („Holodomor“), nacistická okupace ve 40. letech, sovětská nadvláda v letech 1919–1991 a jaderná tragédie v Černobylu v roce 1986. Tato těžce vykoupená jednota je však důkazem, že je možné pokojné soužití v rozdílnosti, přesněji řečeno, že je možné společné politické vědomí a společný politický projekt. Jak by se Evropa, jejíž poválečný zrod a pomalu se formující jednota jsou dílem vůle, v tomto zrcadle nepoznala? A kdyby se rozbilo, jak by se sama necítila ohrožena ve své mnohojazyčné, multikulturní a mnohonáboženské identitě? Ve své vídeňské přednášce ze 7. května 1935 popsal Husserl, který měl jako Žid zakázáno vyučovat, „krizi evropského lidství“ v situaci, kdy byla svoboda ducha zásadně znevážena nástupem nacismu. V závěru své

⁴ Ch. Péguy, *Notes sur M. Bergson et la philosophie bergsonienne* (1914), in: *Œuvres en prose complètes*, sv. 3, vyd. R. Burac, Paris 1992, str. 1273.

⁵ Srv. H. Arendt, *La crise de la culture* (1968), vyd. P. Lévy, Paris 1972, str. 13. (Česky H. Arendtová, *Mezi minulostí a budoucností. Osm cvičení v politickém myšlení*, přel. T. Suchomel – M. Palouš, Brno 2002, str. 8. – Pozn. překl.)

přednášky řekl: „Největším nebezpečím pro Evropu je únava.“⁶ Ukrajina nás svým „probuzením“, svou „odvahou“ vytrhává ze spánku a únavy. Prostřednictvím této války se Evropa „setkává sama se sebou, vyjasňuje si svou pozici“.⁷

Abychom však pochopili evropský rozměr toho, co se na Ukrajině odehrává, musíme zaujmout náležitý historický a kulturní odstup. Konstantin Sigov takový odstup má. Díky svému filosofickému vzdělání je dědicem tradice svobodného a odvážného myšlení, které Husserl považoval za specifikum evropského ducha. Jeho mateřštinou je ruština, vyrůstal na Ukrajině v otevřeném intelektuálním prostředí, na něž oficiální sovětské školství nemělo žádný vliv. Proto není ideolog, obhájce „hodnot“, údajně ohrožených ze Západu. Zná cenu kritiky, stejně jako hodnotu přesvědčení. Jako pravoslavný křesťan odmítá, aby se náboženství stalo nástrojem politické moci nebo politická moc ozbrojeným ramenem náboženství. Během svého několikaletého pobytu v Paříži jako hostující profesor na École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS) blíže poznal Francii, mluví jejím jazykem a seznámil se s jejími současnými mysliteli, Derridou, Bourdieum či Ricoeurem. Mohylova akademie, kde vyučuje, byla založena v roce 1615 po vzoru jezuitských universit; jejím jazykem byla po několik staletí latina. Byla uzavřena za sovětského režimu a její znovuotevření v roce 1991 bylo jedním z důležitých symbolů nově nabyté nezávislosti. Konečně je Konstantin Sigov také vydavatel,⁸ jehož cílem je zpřístupnit ukrajinským čtenářům literární, filosofická a náboženská díla evropského dědictví a vyzvat je k novému přemýšlení o problémech naší doby.

Tyto stručné životopisné údaje myslím ospravedlňují název mého článku. Konstantin Sigov si Evropu *zvolil* jako nejvhodnějšího nositele svého přesvědčení, který má největší šanci rozvinout sociální, politické a duchovní implikace v tomto přesvědčení obsažené. Na rozdíl od nás všech, kteří jsme se možná příliš sblížili s Evropou trhů a regulací nebo

⁶ E. Husserl, *La Crise de l'humanité européenne et la philosophie* (1935), trad. N. Depraz, Paris 1992. (Česky E. Husserl, *Krise evropského lidství a filosofie*, in: *týž, Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie*, přel. O. Kuba, Praha 1972, str. 332–364, zde 364. – Pozn. překl.)

⁷ C. Sigov, *Le courage de l'Ukraine*, str. 41. (Česky *Dopis z Kyjeva*, str. 67. – Pozn. překl.)

⁸ Nakladatelství *Duch i Litera*, které připravilo a vydalo více než pět set knih přeložených z různých evropských jazyků, mj. spisy Pascalovy, Bergsonovy, Lévinasovy, Ricoeurovy, ale také díla poezie a literatury, pokračuje ve své práci navzdory válce.

jsme příliš uvyklí vymoženostem, jež nám navzdory všemu nabízí, se Konstantin Sigov nenarodil v Evropě, ale v zemi, která byla tehdy pod sovětskou vládou. Evropa je tak pro něj aktem osobního rozhodnutí, kterým je zavázán nejen svému vlastnímu národu, ale všem, kteří často zapominají, že Evropu zrodila vůle se spojit a překonat všechny konflikty a že jedním z prvních oficiálních textů takto vzniklého nového útvaru byla v roce 1950 Evropská úmluva o lidských právech. Přitažlivost, kterou měla Evropa pro účastníky Majdanu v roce 2014, pramenila z odmítnutí zkorumpovaného systému a z naděje nejen na lepší životní úroveň, ale především na jinou kvalitu života. Tato nenásilná revoluce, na níž se Konstantin a jeho děti podíleli, byla ve své podstatě etickým a duchovním probuzením. Probuzením lidí, kteří odmítli nadále uzavírat pakt se lží a kteří vpustili právo svědomí do politické arény. Evropa, o niž usiluje Konstantin Sigov, je Evropa, která se navzdory zradám a kompromisům naučila ze svých intelektuálních a duchovních zdrojů účtět k druhým a nároku práva; která z křesťanské víry čerpá motivaci ke starosti o nejslabší, sílu odpuštění a odvalu k tomu, co je možné. Tento „étos Evropy“ je nyní „podroben zkoušce“, a to nejen v násilné podobě na našich hranicích, ale také v zákeřné formě, v dekonstrukcích ultraliberalismu, jimiž procházíme. Tato dvojí krize staví náš kontinent před nutnost „o sobě znovu přemýšlet a znovu si uvědomit vlastní smysl“.⁹ Otázka, kterou nám Konstantin Sigov ve svých dvou knihách klade, je tedy jednoduchá a palčivá: chceme ještě být touto Evropou?

Z výše citované Husserlovky přednášky bych ráda vybrala dvě formule, které se mi zdají obzvláště blízké pojetí evropského étosu, jak jej rozvíjí Konstantin Sigov. V době, kdy hitlerovský totalitarismus zaváděl říší síly na úkor práva, rasistickou mytologii na úkor rozumu a stádnost davu na úkor osobního myšlení, napsal Husserl jako vyznání víry: „Ideje jsou silnější než všechny empirické mocnosti.“¹⁰ To tehdy nemohlo být konstatování faktů, protože vláda násilí byla již na postupu. Bylo to potvrzení naděje rozpjaté mezi „již“ a „ještě ne“: opírající se o „již“, kterým je staletá odvaha k pravdě, ale zároveň otevřené neuchopitelnému „ještě ne“, příslibu tradovanému od ducha k duchu, který nemá jinou záruku než důvěru v člověka, v „nezničitelné, jež může být zničeno“. Tak jej aspoň charakterizuje Konstantin Sigov na poslední straně své

⁹ C. Sigov, *Le courage de l'Ukraine*, str. 116. (Česky *Poselství z Kyjeva*, str. 21. – Pozn. překl.)

¹⁰ E. Husserl, *La Crise de l'humanité européenne*, str. 77. (Česky *Krise evropského lidství*, str. 352. – Pozn. překl.)

knihy v citátu Maurice Blanchota.¹¹ Tato neozbrojená síla idejí – jejich „slabá síla“ ve srovnání s triumfem zbraní – se pojí s další klíčovou formulací z Husserlovy přednášky: Člověk je bytostí „nekonečných úkolů“.¹² Mluvit o „nekonečných úkolech“ znamená jediným gestem odmítnout jakoukoli formu uzavřeného komunitarismu, jakékoli úzce nacionalistické nároky, jakoukoli ideologickou uzavřenost. Znamená to otevřít budoucnost, aniž bychom předstírali, že ji můžeme nařídit, ale představit ji jako úkol, který se nám dnes klade. Znamená to přitakat horizontu, který nikdy nebude dosažen, a přesto jako jediný může dát těmto úkolům jejich skutečný smysl a jejich oprávněnou váhu. Žijeme-li s výhledem k nekonečnu, vše konečné získává jeho signaturu. Myslím, že „evropský étos“ Konstantina Sigova je práv této síle idejí i tomuto „nekonečnému úkolu“, který se je snaží ztělesnit. Soudím tak ze dvou důležitých motivů, které jsou v jeho díle vyjádřeny: první spojuje jedinečné a obecné, druhý stejně a jiné, aniž by je zaměňoval.

Evropa, křižovatka jedinečného a obecného

Opakujícím se antropologickým motivem v obou knihách Konstantina Sigova je protiklad, který nachází mezi *homo dignus* a *homo sovieticus*. Ve svém *Dopise z Kyjeva*, napsaném Francouzům v březnu 2022 a přetištěném v úvodu knihy *Le courage de l'Ukraine*, Konstantin Sigov píše: „V sázce je nyní důstojnost lidské osoby. A pokud je Evropa v nebezpečí, pak především proto, že o této důstojnosti nemá dostatečně spravedlivou a silnou představu.“¹³ Pojem osoby, dlouho utvářený filosofií i teologií a konkretizovaný v personalistickém a fenomenologickém myšlení, není pojem popisný, nýbrž etický: označuje jednotlivého člověka jako bytost nadanou nezczitelnou důstojností, lidskou bytost, kterou nelze uzavřít do totalizujícího rámce, ani s ní manipulovat. Konstantin Sigov ve svých textech rád připomíná jedinečné osoby: Lízu, dívku s tělesným postižením, která neúnavně připravovala jídlo demonstrantům na Majdanu, slavné ukrajinské osobnosti, jako je myslitel Dmytro Čyževskij, historik Mychajlo Drahomanov nebo otec Alexander Glagolev, i velké ruské postavy jako Osip a Naděžda Mandelštamovi. Prostřednictvím

¹¹ C. Sigov, *Le courage de l'Ukraine*, str. 198.

¹² Srv. E. Husserl, *Križe evropského lidství*, str. 337 *et passim*. – Pozn. překl.

¹³ C. Sigov, *Le courage de l'Ukraine*, str. 42. (Česky *Prokletí impéria*, str. 68. – Pozn. překl.)

jejich přítomnosti v první osobě, připomínané s úctou, je *homo dignus* postaven do přímého protikladu k *homo sovieticus*, nakolik politický režim redukuje tohoto druhého na jedince bez práv před všemocnou a lhostejnou mocí: „Je tu při díle hypotéza, podle níž lze člověka zcela zmanipulovat.“¹⁴ Osoba, jak dává nádherným způsobem tušit závěr *Dopisu z Kyjeva*, je někdo, komu mohu říci „ty“ a od koho mohu očekávat odpověď, ať už jsou jeho původ, náboženství nebo země jakékoli. *Homo sovieticus* naproti tomu nemá právo mluvit a ještě méně odpovídat a za jeho hranicemi jsou pro něj pouze anonymní „oni“ a virtuální nepřítelé. „Nezáleží zde na počtu; my Kyjevané, Ukrajinci, lidské bytosti, máme šanci se osvobodit, dokud je tu někdo, kdo se k nám obrací jako člověk, kdo vezme do rukou tvé řádky, kdo uslyší tvůj hlas a skrze něj i tvou zemi.“¹⁵ Může *homo sovieticus*, formovaný a podmíněný více než sto lety pohrdání a etablovaných lží, tento hlas ještě slyšet?

Nejde však rozhodně o to, stavět tuto jedinečnost proti obecnosti. To by znamenalo nahradit důstojnost osoby pouhou hrou individuálních egoismů nebo v národním měřítku podporovat populistická a komunitární pokušení, která z toho vyplývají. Na Majdanu, píše autor, šlo spíše o to, „následovat lidi, kteří byli odhodláni ... dát všechno za právo jednoho každého být člověkem“.¹⁶ V současné válce pak jde o zachování vazby mezi suverenitou ukrajinského státu a jeho skutečným základem, obranou „nezadatelné důstojnosti každé lidské osoby“,¹⁷ „nezcizitelného práva zůstat člověkem“,¹⁸ které je ohroženo reduktivní antropologií *homo sovieticus*. Dovolávat se universální lidské důstojnosti znamená chránit územní nárok před jakýmkoli výlučně nacionalistickým zúžením a respektovat princip bezpodmínečné úcty k nepříteli v ozbrojené konfrontaci. Podle analýzy Konstantina Sigova nepředstavuje projekt Vladimira Putina ani tak územní nárok, jako spíše rozchod s mezinárodním uspořádáním založeným na respektování lidských práv, jak se ustavilo po roce 1945.¹⁹ Proto je důležité klást odpor nejen na vojenské, ale také na právní a etické úrovni, neboť ty jediné mohou v dlouhodobém horizontu založit a ztělesnit skutečnou universálnost. To je „nekonečný úkol“

¹⁴ C. Sigov – L. Mandeville, *Quand l'Ukraine se lève*, str. 84.

¹⁵ C. Sigov, *Le courage de l'Ukraine*, str. 43. (Česky *Prokletí impéria*, str. 69. – Pozn. překl.)

¹⁶ Tamt., str. 59.

¹⁷ Tamt., str. 29. (Česky *Prokletí impéria*, str. 57. – Pozn. překl.)

¹⁸ Tamt., str. 40. (Česky tamt., str. 66. – Pozn. překl.)

¹⁹ Tamt., str. 35. (Česky tamt., str. 62. – Pozn. překl.)

Evropy. Z toho plyne otázka: „Bude se tento universalismus moci opřít o konkrétní dějinné činy, nebo se stane pouhou nostalgickou vzpomínkou?“²⁰ Konstantin Sigov v této souvislosti zdůrazňuje rozhodující roli, kterou hrály a hrají na jedné straně evropské university jako místa, kde se v partikularitě kultur a jazyků hledá a vyučuje universalita, na druhé straně právní a soudní orgány, často zpochybňované v postmoderních ideologiích, přesto však odpovědné nejen za formulaci a účinnost práva, ale také za odsouzení stalinských zločinů, které se zatím nedočkaly svého Norimberku.

Není tedy těžké pochopit, proč Konstantin Sigov přikládá takový význam otázce pravdy a lži. Pravdu totiž může hledat, nést a dosvědčovat pouze jednotlivec a jakákoli nalezená pravda, byť skromná, umožňuje lidem se shodnout a otevírá výhled k universálnímu. Právě proto jsou ideje „silnější než všechny empirické síly“. Lež naproti tomu zachází s jazykem jako s útočnou nebo obrannou zbraní a nezná žádné partnery v rozhovoru, nýbrž pouze nepřátele, které je třeba svést nebo zastrážit účinnou propagandou. „Zkaženost ducha“ je proto nejzávažnější zkažeností a režim, který ze lži činí spoluvíníka svého násilí, je třeba bez pardonu odsoudit. „Lež šíří ve vzduchu, který dýcháme, téměř nezjistitelnou drogu lhostejnosti k nelidským činům.“²¹

Stejně důležité je v autorových očích i umění, zejména hudba: je to skutečně privilegované místo, kde se lze způsobem přístupným zároveň smyslům i duchu dotknout svazku mezi jedinečným a universálním, který utvářel Evropu. Hudba Valentina Silvestrova, vztahující se věrně i novátorsky k evropské hudební tradici, je toho dokladem, jak to s velkou symbolickou silou dosvědčila přítomnost skladatele a jeho hudby na Majdanu. Také hluboká vazba Konstantina Sigova k ekumenické komunitě Taizé je do značné míry založena na „nové písni Taizé“, písni v mnoha jazycích vytvářející jednotu v mnohosti, která tryská z „mateřského jazyka důvěry“ a rozlévá se do mnoha společenství mladých lidí, kteří „zpívají v cizím jazyce, jako by to byl jejich vlastní“.²² I to je Evropa.

---

20 C. Sigov – L. Mandeville, *Quand l'Ukraine se lève*, str. 160.

21 C. Sigov, *Le courage de l'Ukraine*, str. 64.

22 Tamt., str. 193 n.

Evropa, křížovatka stejného a jiného

Dalším způsobem, jak přemýšlet o této pluralitní Evropě, která se snaží dát institucionální výraz tolika různým hlasům, je uvažovat o jejím vztahu k jinakosti: jinakosti, jež ji otevírá cizím národům a jiným kontinentům, což jsou témata, která se v knihách Konstantina Sigova příliš neobjevují, ale také uvažovat o jinakosti, kterou obsahuje Evropa sama v sobě; tu naopak jeho texty promýšlejí do hloubky. Cenné motivy v tomto ohledu přináší dlouhá kapitola v knize *Le courage de l'Ukraine*. Konstantin Sigov zde varuje před dvěma zhoubnými souputníky, „abstraktním multikulturním universalismem a xenofobií lpící na vlastní identitě“,²³ aby v závěru připomněl symbolickou postavu Sofie a také „Evropu hudby“. Zároveň zde zdůrazňuje některé složky evropské polyfonie: „Evropu universit“, „Evropu překladů“, „Evropu výměny vzpomínek“, „Evropu, která vzdoruje útlaku“. Dvě z těchto témat jsou pro naše uvažování zvláště významná: totiž téma překladu a téma paměti, dva způsoby artikulace, v sobě i mimo sebe, téhož a jiného; dva explicitní odkazy na přednášku Paula Ricoeura,²⁴ jenž byl v roce 1993 hostem Konstantina Sigova na Mohylově akademii, kde obdržel čestný doktorát. Paul Ricoeur se zde zamýšlí nad modely integrace, které by nám umožnily „představit si Evropu“ budoucnosti, a zdůrazňuje trojí model: model překladu, model výměny vzpomínek a model odpuštění.

S poukazem k jazykové situaci na Ukrajině si Konstantin Sigov vypůjčuje Ricoeurovu půvabnou metaforu „jazykové pohostinnosti“, kterou v dějinách Evropy konkretizuje množství „převaděčů“ z jednoho jazyka do druhého, z jedné epochy do druhé: od Cicerona, Jeronýma, Cyrila a Metoděje ... až po samotného Paula Ricoeura, který v německém zajetí překládal Husserlovy *Ideje*. Připočteme k tomuto seznamu i Konstantina Sigova s jeho editorskou prací a také aktivní účastí na *Slovníku nepřeložitelných výrazů* (*Dictionnaire des intraduisibles*), který vydala Barbara Cassin.²⁵ Od začátku války na Ukrajině se k této jazykové pohostinnosti přidružila rovněž praktická pohostinnost nabídnutá milionům uprchlíků,

²³ Tamt., str. 117. (Česky *Poselství z Kyjeva*, str. 22. – Pozn. překl.)

²⁴ Srv. P. Ricoeur, *Quel ethos nouveau pour l'Europe?*, in: *Imaginer l'Europe. Le marché européen comme tâche culturelle et économique*, vyd. P. Koslowski, Paris 1992, str. 107–116.

²⁵ *Vocabulaire européen des philosophies: Dictionnaire des intraduisibles*, vyd. B. Cassin, Paris 2004.

kteří nyní žijí – na jak dlouho? – v „evropském domě“ a začleňují se do kulturního a společenského života našich zemí. Vzájemná výměna chování a každodenních gest je jakýmsi živým překladem. Proto Konstantin Sigov může říci: „Dvojjazyčnost a překladatelská praxe, které charakterizují atmosféru občanského a kulturního života na Ukrajině, jsou jedním ze znaků, jež naši kulturu hluboce spojují s vícejazyčnou, a tedy polyfonní Evropou.“²⁶

„Skutečná výměna vzpomínek, které si vyprávíme, jimž nasloucháme a jimž jsme schopni rozumět“,²⁷ je cenným plodem této jazykové pohostinnosti. Víme, jak dlouho trvalo německým a francouzským historikům, než dokázali společně napsat dějiny první světové války. Víme, v jaké míře nyní ruská propaganda využívá kyjevský zrod Rusi v 10. století k ospravedlnění invaze na Ukrajinu. Avšak jen úcta k paměti a sdílení vzpomínek mohou připravit cestu nové budoucnosti. Pád Berlínské zdi a události, které po něm následovaly, neznamenal jen novou konfiguraci evropského prostoru, ale ještě spíše novou konfiguraci evropské časovosti, téměř fyzicky vnímatelnou při cestování ze Západu na Východ: čas jako by se zastavil v Moskvě, kde znovu vstupuje na scénu sovětská totalita a kde je práce paměti zachycující komunistickou éru zakázána. Následkem toho jsou rány minulosti, v západní Evropě více či méně zahojené, na Ukrajině stále živé. Tento národ tedy musí „klást odpor determinismu a uzurpování budoucnosti“²⁸ polyfonním vyprávěním o minulosti, které říká pravdu o stalinských represích, Gulagu a Holodomoru a tím zároveň otvírá nové možnosti pro budoucnost. „Identita člověka, skupiny, kultury nebo národa není identitou neměnné substance nebo uzavřené struktury, ale identitou vyprávěného příběhu.“²⁹ Není sama Evropa ve svém celku příběh vyprávěný mnoha hlasy, „narativní identita“, která by podle našeho přání měla být dynamická a otevřená, aniž by ovšem bloudila a rozměňovala se?

Co říci o „vzájemném odpuštění“, které zůstává pro *homo sovieticus* nemyslitelným gestem, které však Paul Ricoeur uvádí jako třetí model evropské integrace? Ricoeur připomíná krutost evropských dějin, „náboženské války, dobovačné války, vyhlazovací války... Západní Evropa se z této noční můry stěží vzpamatovává, střední a východní Evropě hrozí,

---

²⁶ C. Sigov, *Le courage de l'Ukraine*, str. 120. (Česky *Poselství z Kyjeva*, str. 24. – Pozn. překl.)

²⁷ Tamt., str. 130. (Česky tamt., str. 32. – Pozn. překl.)

²⁸ Tamt., str. 88.

²⁹ Tamt., str. 121. (Česky *Poselství z Kyjeva*, str. 25. – Pozn. překl.)

že jí podlehne,“ varoval v roce 1992. A pokračoval: „Je čas neodpuštělného a čas odpuštění. Odpuštění vyžaduje velkou trpělivost.“³⁰ Mezi Ruskem a Ukrajinou tento čas zatím nenastal a ani ještě nastat nemůže. Odpuštění je také „nekonečný úkol“. Jen se mohou náhle objevit jiskřičky odpuštění, které s úctou a obdivem zachytil Konstantin Sigov: například slova Mychajlo Havryljuka, brutálně mučeného Berkutem,³¹ který však resignoval na trestní oznámení: „Všichni ti chlapi mají děti. Nechtěl bych, aby vyrůstaly jako sirotci...“³²

Etická volba, z níž vychází evropské myšlení Konstantina Sigova, je zde dovedena až do metapolitické krajnosti jeho osobní svobody, kde už nejde o souboj střel a granátů, argumentů a propagandy. Je to duchovní zápas, místo tajné, proročké a tiché volby mezi láskou a nenávisť, mezi angažováním a rezignací. Volba muže modlitby, stejně jako myšlení a jednání. Kniha *Quand l'Ukraine se lève* končí obrazem, který spojuje tradiční gesto Orantky v kopuli kyjevské katedrály svaté Sofie s gestem Mojžíše, jenž v boji Izraele proti Amálekovcům vztáhl ruce k Bohu v přímluvné modlitbě.³³ V zápase o spravedlnost a pravdu se bitvy vždy vyhrávají za tuto cenu.

Přeložila Lenka Karfíková

³⁰ P. Ricoeur, *Quel ethos nouveau pour l'Europe?*, str. 115.

³¹ Ukrajinská vládní pořádková policie před povstáním na Majdanu.

³² C. Sigov, *Le courage de l'Ukraine*, str. 65.

³³ Srv. Ex 17,8–13. Viz podobně K. Sigov, *Poselství z Kyjeva*, str. 30; 71. – Pozn. překl.